

6. Федотов Ю.Н., Востоков И.Е. Спортивно-оздоровительный туризм: Учебник. -М.: «Советский спорт», 2002. -С. 364.

7. Федякин А.А. Теоретико-методические основы оздоровительного туризма. // Автореферат докт. дисс., -Майкоп: 2001, -С. 31-37.

РЕЗЮМЕ

Мақолада спорт-соғломлаштириш туризмига профессионал фаолият ва компетентлик тарзда ёндашувлар асосланган берилган. Спорт-соғломлаштириш туризми бўйича туристик-спорт оперейтинг менежерларни касбий тайёрлашнинг моҳияти очиб берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье обоснованы профессиональные и компетентностные подходы к спортивно-оздоровительному туризму. Раскрыта сущность профессиональной подготовки менеджеров туристско-спортивной оперейтинга по спортивно-оздоровительному туризму.

SUMMARY

The article substantiates professional and competent approaches to sports and wellness tourism. The essence of the professional training of managers of tourist and sports upper-rating on sports and health tourism is revealed.

ТЕХНИК-МУХАНДИСЛИК ФАОЛИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ТАЪЛИМГА ТИЗИМЛИ ЁНДАШУВНИНГ МОҲИАТИ

Д.С.Рўзиева – катта ўқитувчи

Бухоро муҳандислик -технология институти

Таянч сўзлар: тизимли ёндашув, тизим тамойиллари, касбий компетенция, моделлаштириш, ахборотлаштирилган муҳит.

Ключевые слова: системный подход, системные принципы, профессиональная компетентность, моделирование, информационная среда.

Key words: system approach, system principles, professional competence, modeling, information environment.

Ривожланган мамлакатларнинг етакчи университетларида таълим олувчиларни замонавий ишлаб чиқариш муҳитига мослаштириш, шу билан бир қаторда, глобаллашув шароитида халқаро таълим интеграцияси имкониятларидан фойдаланиш билан боғлиқ касбий муаммоларни замонавий материалларни мукаммаллаштириш асосида ҳал қилишга катта аҳамият қаратилмоқда. Бўлажак муҳандисларнинг касбий компетенцияларини шакллантиришда аниқ ва табиий фанлар тизими асос бўлиб хизмат қилиши долзарб ҳисобланади.

Техник муҳандисларнинг касбий фикрлаш тараққиёти кенг микёсда муҳандислик фаолияти унинг мазмуни ва ечимини англашда вазифаларни шакллантириш жараёнини ва улардан фойдаланиш имкониятларини тўлиқлигини англатади. Ўз касбининг етук мутахассиси бўлиши учун ишлаб чиқаришни яхши биладиган, соҳага оид ўзига хос билимларга эга бўлган ва ишлаб чиқариш шароитида ишлашга тайёр бўлган кадрлар етказиб беришда техник фаолият муҳим ўрин эгаллайди. Техник фаолият - техник механизмларни яратиш бўйича тадбирлар мажмуаси: илмий-техник тадқиқотлар, лойиҳалаш, ишлаб чиқаришда замонавий техник муҳандис кадрларни тарбиялаш муҳим вазифадир. Техник ва технологик тафаккурни ривожлантириш учун талаба математик ва табиий билимларга эга бўлиши керак [1:38]. Бунинг учун, ишлаб чиқариш соҳасида, гуманитар таълим соҳасида, олий таълим муассасаларида ўқитувчиларнинг саъй-ҳаракатларини бирлаштириш керак.

Муҳандислик фаолиятини ривожлантириш учун мураккаб илмий ва техник муаммоларни ҳисоблаб ижтимоий гуманитар, табиий ва техник фанларнинг барча тузилмаларига татбиқ қилиш керак. Замонавий дунёда муҳандислик биринчи ўринда туради. Муҳандислик ютуқлари сифатида бугунги кунгача техника, технология, архитектура соҳасида инсоният томонидан барпо этилган барча ва эришилган натижалар тушунилади. Изоҳли луғатларда "муҳандис" сўзи юқори техник маълумотга эга мутахассис сифатида изоҳланади. Аммо, муҳандис-технолог олий таълимда олган билимларини ижодий ишларига татбиқ қилса, ўқишни тугатгандан сўнг ҳам доимо ўқиса ва кашфиёт ёки ихтиролар қилса, ўзини муҳандис (дизайнер, технолог, ихтиро яратувчиси) деб аташи мумкин. Кўриниб турибдики, муҳандис тор доирадаги мутахассис бўлиб, фақат технологияни билиш билан чекланган [2:326]. Аммо, аслида муҳандис илмий дунёқарашга эга кўп қиррали, маданий маълумотли инсон бўлиши керак. Бундай фазилатларсиз унинг

асосий мақсадини - илғор илмий ечимларнинг катализаторига айланишини амалга ошириш мумкин эмас.

Муҳандиснинг биринчи вазифаси табиийни сунъийга айлантириш; муҳандиснинг амалиёти замонавий техник воситаларни, муҳандислик иншоотларини яратиш ва ривожлантиришга қаратилган. Муҳандислик фаолияти амалий, самарали, ижодий стандарт элементлар билан тавсифланади. Ҳар қандай муҳандислик фаолияти тасодифий таркибий қисмларга олиб келиши мумкин бўлган хатоларга йўл қўймаслик имкониятидан холи эмас. Лойиҳага қиритилган ўзгаришлар тўлиқ асосланмаслиги ёки хатто хато билан амалга оширилмаслиги мумкин, бу эса қўшимча хатоларга олиб келади. Муҳандис томонидан ишлаб чиқаришда нафақат техник тажриба, билим, кўникма, профессионаллик, балки кенг ижтимоий-маданий билимларни ва авваламбор илмий, табиий ва техникавий билимларни қўллаш муҳандислик фаолиятининг асосий ўзига хос хусусияти ҳисобланади.

Тенг улушдаги муҳандислик фаолияти бугунги кунда ишлаб чиқариш ва техник амалиёт буюртмаларига ҳам, яқин ва узоқ истиқболларнинг эҳтиёжларига ҳам йўналтирилган. Муайян меъёрлар тизими ва қимматли йўналишнинг мавжудлиги ижтимоий аҳамиятга эга муҳандислик изланишига туртки беради, экологик тоза ва энергия тежайдиган технологияларни амалга оширишга қаратилган. Муҳандисликнинг ўзига хослиги унинг ижодий табиатидир. Ижодкорлик инсониятда пайдо бўлаётган хусусиятни оддий материядан очиб беради, табиат қонунларини мустақил билиш асосида жамиятнинг турли эҳтиёжларини қондирадиган янги имкониятлар яратади. Муҳандислик тадқиқот фаолияти маълум бир муҳандислик муаммоси бўйича илмий билимларни ўрганишга қаратилган фаолиятдир. Муҳандислик ва технологик фаолиятнинг мазмуни - бу техник объектни ихтиро қилиш усули бўлиб ҳисобланади.

Муҳандислик фаолиятининг асосий вазифаси технологияни яратиш, ундан ижтимоий ишлаб чиқариш тизимида юқори сифатли фойдаланишни ўз ичига олади. Муҳандис - бу яратувчидир ва ҳақиқатга амалий таъсир кўрсатадиган сунъий воситаларни яратиш ва улардан фойдаланиш фаолиятдир. Ушбу воситалар ҳар доим муҳандиснинг ижод маҳсулидир. Аммо, ҳақиқий ижодкор бўлиш, ижобий натижаларга эришиш учун муҳандис маълум қобилиятларга эга бўлиши керак. Бунга қуйидагилар қиради: янги ижтимоий аҳамиятга эга мақсадларни қўйиш қобилияти; муайян ишни режалаштириш ва режаларни амалга оширишга

эришиш қобилияти; кўриб чиқиладиган муаммоларга киритилган ижодий масалаларни ҳал қилиш технологиясини яхши билиши; ўз ғоялари ва мақсадларини ҳимоя қила олишлари .

Мутахассис ижодий жараёнга жалб қилиниши биланок, ижодий муаммоларни ҳал қилишда тажриба тўпланади. Аста-секин муҳандис ихтироцига ва ишлаб чиқаришнинг асосий кўрсаткичига айланади. Гарчи, ижодий муаммоларни ҳал қилиш даражаси асосий билимларга, шахснинг ақлий фазилатларига ва ижодий иш усуллари ва кўникмаларини ўзлаштиришга боғлиқ бўлса ҳам, техник ижодкорлик соҳаси ҳамма учун очиқ эканлигидан хабардор бўлиш бу ижодий фаолиятнинг биринчи шартидир.

Муҳандислик-техник таълимнинг асосий мақсади талабаларнинг технологик маданиятини ривожлантириш, ихтисослашган ва шу билан бирга табиий-математик фанларнинг, sanoat ишлаб чиқаришнинг инновацион ривожланишининг амалий йўналтирилган вазибаларига мос келадиган билим олишдир. Талабалар ўз фаолиятида қурилмани тез ва аниқ ўзлаштириш кўникмаларини ва турли хил асбоб-ускуналар, объектларнинг ишлаш принципини ривожлантириш, физикавий жараёнларнинг графикларини демонтаж қилиш ва ҳулосалар чиқариш, электр схемаларини ўқиш, берилган физикавий ҳусусиятларга эга бўлган модданинг қийматларини ўрганишда .

Конструктив ва техник фаолият - оддий техник қурилмалар ва мосламаларни яратиш бўйича дизайн кўникмаларини, мавжуд механизмларни такомиллаштириш ва яратилган қурилма ёки қурилманинг ҳужжатларини ишлаб чиқиш қобилиятини ривожлантирадиган фаолият, унда ушбу қурилманинг оғзаки ҳамда график тавсифи, унинг техник тавсифи мавжуд ҳусусиятлари, унинг ишлаши учун кўрсатмалар ва ундаги физикавий жараёнларни тасвирлаш [3:62]. Шундан келиб чиқиб, техника йўналишидаги олий таълимнинг асосий вазибаси –талабаларда тизимли ижодий муҳандислик тафаккурини шакллантириш. Ушбу муаммони ҳал қилиш учун катта имкониятлар физика фанидан очилади.

Олий таълим муассасалари таълим самарадорлигини ошириш ва рақобатбардош кадрларни тайёрлашнинг энг муҳим омилларидан яна бири – мазкур жараёнга замонавий инновацион технологиялар ва виртуал таълим технологияларини татбиқ этиш ҳисобланади. Бу жараёнинг мазкур технологиялар ва уларнинг талабаларига мувофиқ ташкил этилиши физика фани ўқитувчиларининг инновацион технологиялар моҳиятидан қанчалик хабардор эканлиги билан бевоҳита боғлиқ. Техника олий ўқув юртларида муҳандисларни касбий фаолиятга тайёрлаш жараёнида талабаларнинг ўқув-тадқиқот фаолияти билан боғлиқ касбий йўналтирилганлик масалаларини ечиш, касбий фаолиятда лаборатория ускуналари билан ишлаш малака ва кўникмаларига эга бўлиш, топшириқлар тизимини амалга ошириш методикасига қаратилган тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Тизимли ёндашув умумий физикани оптимал якуний натижалар билан ўқитиш, уни ўрганишда талабаларнинг мустақиллигини ривожлантириш, физикавий билимларни касб-ҳунар таълимига етказиш, ўқитиш усуллари, шакллари ва воситаларини дидактик ва психологик жиҳатдан асослашдан иборат.Тизим тушунчаси ҳозирги замон фалсафасида ҳам фан - техника ва амалий фаолиятда ҳам муҳим роль ўйнайди. Фан ривожланишининг замонавий босқичида тизимли ёндашувнинг назарий ишланмалари ва ундан метод сифатида фойдаланиш кенг қамровли тушунча. Фанда тизимли ёндашувнинг замонавий ролини аниқлаб беришнинг асосларидан бири маъ-лумот микдорининг жадал ўсиши информацион портлаш бўлади.Маълумот

микдорининг ўсиши ва уни ўзлаштиришдаги имкониятларнинг чегаралан-ганлиги ўртасидаги зиддиятларни енгиб ўтишга билимнинг тизимли қайта ташкил этилиши ёрдамида эришиш мумкин. Илмий билишда таҳлилий ёндашув илмий фаолият методи сифатида ҳозирга қадар ўз аҳамиятини йўқотмаган. Бироқ, аналитик материал етарли даражада тўпланган билим соҳаларида уни интеграциялаш ва тизимлаштиришга эҳтиёж туғилади ва бу анализ ва синтезни органик ҳамохангликдаги тизимли ёндашув асосидагина муваффақиятли амалга оширилади.Турли билим соҳалари замонавий олимларнинг тизимли ёндашувга интилишларига унинг бутунлиқни чексиз кўпаювчи қисмларининг механик йиғиндисига олиб келиши эмас,балки унинг бутунлиқларини моделлаштириш қобилиятига эгаллиги сабаб бўла-ди [2:326]. Шу тарзда тизимли ёндашувни фан ривожланишининг замонавий босқичида билишда интегратив тенденцияларнинг кучайиши натижаси деб ҳисоблаш мумкин.

Тизимли ёндашувда: 1. Концепция шакллантирилади, асосий тушунчалар ажратиб олинади, улар асосида сабабийлик, функционал, структуравий бошқа боғлиқликларга шартлаб берувчи омиллар аниқланади. 2. Тадқиқ этиладиган объектнинг структуравий компонентлари ажратиб олинади. 3. Ресурсларнинг мавжудлиги, ички алоқадорлик аниқланади.

Умумий физикани ўқитишда асосий нарса билимларни ёдлаш эмас, балки уларни чуқур ўзлаштиришдир. Талабалар нафақат физик назарияни билиш-лари, балки фикрлашлари, излашлари ва ушбу билимларнинг қўлланили-шини топишлари керак.Замонавий техника ва технологияларнинг ривожланиш даражаси физика курсларида ўрганиладиган турли хил ҳодисалар ва жараёнларга нисбатан тобора жиддий талабларни қўймоқда [3:62]. Физика - бу экспериментал фан, ҳал қилувчи физик экспериментлар умумий физика бўйича кўплаб бўлимларнинг тақдироти асосида ётади. Техник воситалар ўқувчиларнинг ўқув материалига нисбатан маълум бир ҳиссий муносабатини яратади, ўрганиладиган мавзуга қизиқишни уйғотади. Компьютердан фойдаланган ҳолда, ўқитиш тизими таълим жараёнини ҳар- хил, кўп ўзгарувчан ахборот таъминоти билан ажралиб туради. Талабалар физик тизимни тавсифловчи параметрларнинг исталган қийматларини киритиш имкониятини қўлга киритадилар, шу билан физик экспериментларни ўтказадилар, уларни ўқув жараёнида амалга ошириш қийин. Жараён ижодий ҳусусиятга эга бўлиб, физикани ўрганишдан махсус фанларга осон ўтишни таъминлайди. Бунинг учун, ўқитувчилар томонидан ишлаб чиқилган ва назарий курснинг энг муҳим мавзулари ҳамда амалий ва лаборатория машғулотлари материалларини ўрганишда синовдан ўтган дастурлардан фойдаланилади. Физикадаги янги кашфиётлар ва ғоялар инновацион технологияларнинг асосига айланди ва улар техниканинг турли соҳаларида кенг қўлланилмоқда. Бугунги кунда тизимли ёндашув масаласини ҳал этиш муҳим назарий аҳамиятга эга бўлиши билан бир қаторда уни амалиётга қўллашга бўлган эҳтиёж тобора ортиб бормоқда.Таълим самарадорлигини ошириш мақсадида тизимли ёндашув усулидан фойдаланиш тажрибалари шунини кўрсатмоқдаки, у нафақат таълим-тарбия жараёнини тадқиқот қилиш усули, айни вақтда, уни такомиллаштириш усули сифатида ҳам қўлланилмоқда.Лекин, ҳозирги вақтда тизимли ёндашув усули, юқорида таҳлил қилинган даражада бизнинг педагогларимиз фаолиятида таълим-тарбия жараёнини модернизациялашда фаол қўлланиладиган турли шаклдаги методлар сифатида аниқлаштирилгани йўқ. Бир қатор тараққий этган мамлакатларнинг педагогик

тадқиқотларида тизим-ли ёндашув соҳасидаги илмий изланишлар асосан таълим муассасалари ва педагог ходимлар фаолиятини намоён бўлишини асословчи ўзига хос шарт-шароитларнинг меъёрий кўрсаткичлари билан якунига етказилган. Моделлаштириш жараён сифатида таълим назариясида ва амалиётида тизимли ёндашувни жорий қилишнинг муҳим таркибий қисми бўлиб ҳисобланади.

Кибернетик модель асосида техника йўналишидаги олий таълим муассасаларида физика фанини ўқитиш жараёнига тизимли ёндашув усулини қўллаш технологияси ишлаб чиқилди. Бу ишлаб чиқилган технология қуйидагиларни амалга ошириш имконини беради:

-мавжуд бўлган ўқув-услубий ишланмалар орасида техника йўналишидаги олий таълим муассасаларида физика фанини ўқитишда такомиллаштирилган ишларни таҳлил қилиш ва уларнинг ютуқларидан тизимли ёндашув усулида фойдаланиш;

-техник соҳа йўналишлари ўқув режасидаги физика фани бўйича билимлар ва маълумотлар омборини тузиш ва улардан физика фанини ўқитишда фойдаланиш технологиясини ишлаб чиқиш;

-физика фанларини ўқитишнинг ахборотлаштирилган ўқув муҳитини яратиш;

-физика фанини ўқитишда ахборотлаштирилган таълим муҳитининг талабаларда шаклланадиган мутахассислик бўйича касбий ҳислатларга таъсирини аниқлаш ва башорат қилиш;

-ишлаб чиқилган тизимий ёндашув усулидан физиканинг ёруғлик ҳодисаларига доир мавзуларини ўқитишда фойдаланишга услубий тавсиялар бериш.

Техника йўналишидаги олий таълимда физика ва мутахассислик фанларнинг ўзаро алоқадорлигини таъминлаш орқали талабаларнинг фанларни самарали ўзлаштиришига эришиш мумкин. Шунингдек, ахборот технологияларни таълим жараёнига жорий қилиш билан бирга, тизимли ёндашув асосида ўқитиш - ўқув мақсадларига кафолатли эришишни таъминлайди. Биз томондан ўтказилган дастлабки изланишлар шуни кўрсатдики, ахборот технологияларидан фойдаланиб, физикани тизимли ёндашув асосида ўқитиш, талабаларнинг билим олиш имкониятларини ошириш, уларнинг мустақил ишлаш қобилиятларини ва амалий кўникмаларини ўрганиш даражаларини ривожлантиришда ижобий самара беради.

Адабиётлар

1. Леске М., Редлов Г., Штилер Г. Почему имеет смысл спорить о понятии-ях: Пер.с нем. -М.: 1987.
2. Клековкин Г.А. Преемственность в обучении. в поисках теоретических оснований. - Самара: 2000. -С. 328.
3. Каталог программных средств учебного назначения. Фонд алгоритмов и программ НИИВО. вып. -М.: 2015.

РЕЗЮМЕ

Мақолада техника йўналишидаги олий таълим муассасаларида физикани ўқитишдаги тизимли ёндашув усулини ташкил қилиш имкониятлари ва самарадорлиги ҳақида фикр юритилади.

РЕЗЮМЕ

В статье даётся представление о возможностях и эффективности организации системного метода подхода к преподаванию физики в высших учебных заведениях технической направленности.

SUMMARY

The article gives an idea of the possibilities and effectiveness of the organization of a systematic method of approach to teaching physics in higher educational institutions of technical orientation.

КОНЧИЛИК ЙЎНАЛИШИ ТАЛАБАЛАРИ КАСБИЙ ЛЕКСИК КОМПЕТЕНЦИЯСINI АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ЁРДАМИДА РИВОЖЛАНТИРИШ КОМПОНЕНТЛАРИНИНГ ТАВСИФИ

Х.У.Сайдуллаева – катта ўқитувчи

Навоий давлат кончилиқ институти

Таянч сўзлар: ахборот технологиялари, касбий лексик компетенция, визуал метод, инглиз тили.

Ключевые слова: информационные технологии, профессиональная лексическая компетентность, визуальный метод, английский язык.

Key words: information technologies, professional lexical competence, visual method, the English language.

Қириш. Замонавий таълим тизимида кечаётган жадал ривожланишнинг асосий характери хусусиятларидан бири ахборот коммуникация технологияларини таълимнинг барча босқичларига жорий этишдан иборат. Ахборот коммуникация технологиялари воситаларига дастурий таъминот, аппаратли турли техник воситалар ҳамда қурилмалар, шунингдек ахборотни узатиш ва алмаштириш воситалари ва тизимлари қиради. Барча воситалар, қурилмалар ва тизимлар техник ва амалий дастурий таъминот компьютер воситаларининг замонавий имкониятларини излаб топиш ва улардан фойдаланиш орқали йиғиш, ишлаб чиқариш, тўплаш, сақлаш, қайта ишлаш ва узатиш бўйича турли операцияларни амалга оширади [1].

Адабиётларнинг таҳлили. Мутахассисларнинг таъкидлашича, ахборот технологиялари бўйича ўқитиш жумладан, амалий машғулотлар самарадорлигини 70 фоизга, билим кўникма ва малакаларни назорат қилишнинг ҳолислигини 30 фоизга оширади. Шу билан бирга, турли ўқув дастурлари асосида компьютер технологияларидан фойдаланган ҳолда ўқиётган талабаларнинг кўрсаткичлари анча юқори эканлиги қувонарли ҳолдир.

Таълимни ахборотлаштиришни ўрганиш муаммолари билан Л.Х.Зайнутдинова, О.А.Козлов, А.Ю.Кварцова, К.Г.Кречетников ва бошқалар шуғулланишган бўлса, ахборот – коммуникация технологияларини яратиш ва улардан фойдаланишнинг

назарий масалалари бўйича илмий-тадқиқотлар олиб боришган бўлса, В.П.Беспалько, Я.А.Ваграменко, С.А.Жданов, Е.И. Машбитс, К.К.Колин, А.Я. Савильев, ва бошқалар, масалан Т.В.Захарова, А.А.Кузнецов, Т.А.Лавина, М.П.Лапчик, В.Л.Матросов ва бошқа тадқиқотчилар касбий педагогик фаолиятда ахборот коммуникация технологиялари имкониятларидан фойдаланиш назарияси ва амалиёти соҳасида педагог кадрларни тайёрлаш масалалари билан шуғулланишган. Т.В.Карамисева, Е.С.Полат, Р.К.Потапова, Д.Хирли, М.Варшауер ва бошқалар ўз ишларида чет тилларни ўқитишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш муаммоларининг турли жиҳатларини тадқиқ қилишган [2].

Тадқиқот методологияси. Замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг чет (инглиз) тили дарсларида фойдаланишга яроқлилиги қуйидаги мезонлар билан белгиланади:

- ахборот-коммуникация технологиялари таълим жараёни самарадорлиги ва интенсивлигини оширишга ёрдам бериши керак;

- ушбу воситалар ҳар бир ўқувчининг тарбиявий ҳаракатларининг тўғрилигини доимий равишда мустаҳкамлашни таъминлаши керак;

- ушбу ахборот-коммуникация технологиялари дунёвий маълумотлар билан хабардорликни, чет тилини ўрганишга қизиқиш ва мотивацияни ошириш керак;